

ТРУДОВЕ ПРАВО І ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Надія Полховська,

здобувач наукового ступеня доктора філософії

кафедри цивільно-правових дисциплін

Національної академії внутрішніх справ

ORCID: 0000-0001-5707-501X

<https://doi.org/10.32782/2306-9082/2022-48-22>

УДК 349.2

Права та обов'язки професійних спілок працівників правоохоронних органів як елемент їх правового статусу

Історія профспілкових організацій працівників правоохоронних органів невід'ємно пов'язана з профспілковим рухом в Україні, який має давню історію становлення і розвитку на території України (поява першої профспілкової організації на теренах сучасної України датується 6 листопада 1817 р.). Профспілка створювалася з метою здійснення колективного захисту трудових прав і згодом успішно вирішувала питання соціального забезпечення своїх членів. Сучасні профспілкові організації можуть впливати на управління підприємством, установою, організацією, а також перешкоджати роботодавцям або уряду несправедливо обмежувати інтереси працівників. Відтак, профспілки є найефективнішими захисниками трудових прав та інтересів спілчан.

Сьогодні профспілка працівників правоохоронних органів має значний досвід щодо відстоювання інтересів

працівників правоохоронних органів, їх соціального захисту. Пріоритетними напрямками діяльності профспілкових організацій, зокрема і профспілок працівників правоохоронних органів, наразі є захист соціально-економічних прав їхніх членів, зокрема оплати праці та поліпшення матеріального забезпечення; регулярного контролю за виконанням взятих сторонами угод та колективних договорів зобов'язань; підвищення соціального статусу працівників, їх рівня кваліфікації та професійного зростання; дотримання норм чинного законодавства у сфері праці.

Мета статті – дослідити найбільш проблемні питання у реалізації прав та обов'язків професійних спілок працівників правоохоронних органів як суб'єктів трудового права через призму їх правового статусу, виявити проблеми правового статусу та надати пропозиції щодо їх вирішення.

Проблемні питання діяльності професійних спілок, їхніх повноважень, основ правового статусу, забезпечення охорони праці поліцейських були предметом дослідження таких вітчизняних науковців, як С. С. Алексєєв, Я. І. Безугла, Н. Б. Болотіна, О. М. Бондаренко, В. С. Венедиктов, І. С. Войтинський, В. І. Галаган, Л. Я. Гінцбург, В. Д. Гогунський, Г. С. Гончарова, В. М. Горшенков, Ю. М. Гришина, О. І. Запорожець, М. В. Іншеков, М. О. Кабаченко, Р. І. Кондратьєв, А. М. Курінний, Л. І. Лазор, Р. З. Лівшиць, М. І. Матусов, А. Р. Мацюк, А. В. Міцкевич, О. В. Негодченко, П. Д. Пилипенко, К. М. Погосян, В. І. Прокопенко, О. І. Процевський, О. В. Смирнов, В. І. Смолярчук, І. О. Снігірьова, Т. І. Тарахонич, Є. Б. Хохлов, А. І. Цепін, Ф. А. Цесарський, Н. А. Циганчук, Б. О. Шеломов, Г. І. Чанишева, Л. С. Явіч, О. А. Яковлев, І. М. Якушев, О. М. Ярошенко та інші.

Аналіз наукових праць свідчить про те, що обрана нами проблематика, будучи предметом багатьох наукових досліджень, залишається своєчасною та актуальною. Незважаючи на ґрунтовні дослідження, проведені зазначеними та іншими вченими, дискусійними залишаються питання щодо закріплення правового статусу професійних спілок і повноважень. Закріплення правового статусу професійних спілок, зокрема професійних спілок працівників правоохоронних органів, сприятиме підвищенню їхньої ролі в суспільстві й сприятиме більш ефективному виконанню ними своїх повноважень.

Право кожної людини на свободу мирних зборів і асоціацій закріплено ст. 20 Загальної декларації прав людини, прийнятою Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 10 грудня 1948 р., де одночасно зазначено, що ніхто не може бути примушений вступати до будь-якої

асоціації. Право кожної людини створювати професійні спілки і входити до професійних спілок для захисту своїх інтересів передбачено ст. 23 Загальної декларації прав людини [1].

Міжнародним пактом про економічні, соціальні і культурні права визначено право кожної людини на свободу асоціації з іншими, включаючи право створювати профспілки і вступати до них для захисту своїх інтересів (ст. 22); право профспілок утворювати національні федерації та конфедерації і право цих останніх засновувати міжнародні професійні організації або приєднуватися до таких (ст. 8); право профспілок функціонувати безперешкодно без будь-яких обмежень, окрім тих, які передбачаються законом (ст. 8) [2].

Варто вказати, що Пакт про економічні, соціальні та культурні права не перешкоджає запровадженню законних обмежень користування профспілковими правами для осіб, які входять до складу збройних сил, поліції або адміністрації держави. Таким чином, документ дозволяє вводити обмеження користування профспілковими правами для осіб, які входять до складу збройних сил і поліції.

Право працівників і роботодавців створювати на свій вибір організації без попереднього на те дозволу, а також право вступати в такі організації з єдиною умовою підлягати статутам цих останніх визначено ст. 2 Конвенції про свободу асоціації та захист права на організацію, ухваленою Міжнародною організацією праці 17 червня 1948 р. (набрала чинності 4 липня 1950 р.) [3]. Якою мірою гарантії, передбачені цією Конвенцією, застосовуватимуться до збройних сил та поліції, визначає національне законодавство (ст. 8).

Аналіз змісту зазначених та інших міжнародно-правових актів дозволяє зробити висновок про те, що положення про право кожної людини на свободу мирних зборів і асоціацій та

право створювати професійні спілки і входити до них для захисту своїх інтересів стосуються, за деякими винятками (армія, поліція), всіх працівників.

Чинним законодавством України професійним спілкам надано всі можливості виступати незалежними представниками та захисниками трудових прав та інтересів працівників.

Право громадян України на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей передбачено ст. 36 Конституції України [4].

На основі вільного волевиявлення без будь-якого дозволу громадяни України мають право створювати професійні спілки з метою представництва, здійснення і захисту своїх трудових та соціально-економічних прав та інтересів, вступати до них та виходити з них на умовах і в порядку, визначених їх статутами, брати участь у роботі професійних спілок (Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» [5]).

Повноваження професійних спілок, які дозволяють впливати на управлінські рішення, що приймаються роботодавцем у межах підприємства, окреслені Кодексом законів про працю України (далі – КЗпП) [6].

Таким чином, профспілки діють відповідно до чинного законодавства та статутів, які не повинні суперечити законодавству України, і можуть мати статус первинних, місцевих, обласних, регіональних, республіканських, всеукраїнських. Функціями профспілок є представницька і захисна, що доповнюються контрольними повноваженнями

за додержанням законодавства про працю. Профспілки у своїй діяльності незалежні від органів державної влади та органів місцевого самоврядування, роботодавців, інших громадянських організацій, політичних партій, їм не підзвітні та не підконтрольні.

Відтак, очевидно, що представництво і захист трудових, соціально-економічних прав та інтересів членів профспілок в органах державної влади та органах місцевого самоврядування, у відносинах з роботодавцями, а також з іншими об'єднаннями громадян здійснюють саме профспілкові організації.

Основи правового статусу професійних спілок закріплено в Основному Законі України та низці нормативно-правових актів, якими передбачено широкий перелік прав і повноважень професійних спілок. Незмінною частиною правового статусу профспілок є представництво інтересів трудящих, участь у регулюванні трудових відносин, контроль за дотриманням законодавства про працю та охорону праці.

Аналізом чинного законодавства України та відповідних юридичних джерел встановлено, що правовий статус професійних спілок – це права та обов'язки, визначені розділом II Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» (соціальні та майнові), юридичні гарантії їхньої діяльності (загальна система умов, засобів і способів забезпечення прав та обов'язків профспілок) і відповідальність суб'єктів цих правовідносин. Тобто, під правовим статусом профспілок розуміються їхні певні правовідносини з державою та іншими сторонами правовідносин з приводу представництва і захисту профспілковими організаціями прав та інтересів працівників.

Національним законодавством передбачено можливість створювати професійні спілки у правоохоронних органах, які діють на підставі

Конституції України, Кодексу законів про працю України, Законів України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності», «Про об'єднання громадян», «Про соціальний діалог в Україні», «Про колективні договори і угоди», Статутів профспілки, інших законів та нормативно-правових актів України, загальноприйнятих норм і принципів міжнародного права, Конвенцій Міжнародної організації праці.

Особливості застосування Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» [5] у Збройних Силах України (для військовослужбовців), Національній поліції, Державній кримінально-виконавчій службі України, Службі безпеки України, Службі зовнішньої розвідки України встановлюються відповідними законами.

Так, відповідно до Закону України «Про Збройні Сили України» [7] військовослужбовці зупиняють членство у політичних партіях та професійних спілках на період військової служби (ч. 1 ст. 17). Функціонування професійних спілок працівників, які уклали трудовий договір із Збройними Силами України, здійснюється відповідно до Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» (ч. 6 ст. 17).

Законом України «Про Службу безпеки» (ст. 6) [8], як виняток, дозволяється членство працівників, які уклали трудовий договір із Службою безпеки України, у професійних спілках.

Згідно з Законом України «Про Національну поліцію» [9] працівники поліції для захисту своїх прав та законних інтересів можуть утворювати професійні об'єднання та професійні спілки відповідно до Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» (ч. 1 ст. 114). Професійні спілки поліції здійснюють свої повноваження із урахуванням обмежень, що накладаються на працівників поліції цим Законом.

Професійним спілкам працівників поліції та їх членам заборонено організовувати страйки або брати в них участь (ч. 2 ст. 114). У разі створення в Центральному органі управління поліції Колегії до її персонального складу має бути включений представник всеукраїнського об'єднання профспілок працівників поліції, обраний зазначеним об'єднанням (ч. 3 ст. 114).

Створення Всеукраїнської профспілки Національної поліції датується 26 грудня 2016 р., тоді Установчим з'їздом профспілки затверджено її Статут (протокол № 1).

Статут Всеукраїнської професійної спілки Міністерства внутрішніх справ України (далі – МВС України) затверджено Установчим з'їздом 6 жовтня 2017 р. (протокол № 1).

Відповідно до Статутів – це всеукраїнські неприбуткові громадські організації, які об'єднують на добровільній основі громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної (трудової) діяльності (служби), які проходять службу (служать), працюють в центральному органі управління поліції, міжрегіональних територіальних органах Національної поліції, інших суб'єктах, які входять до сфери поліції, працівників, які звільнились у зв'язку з виходом на пенсію або тимчасово не працюють, поліцейських, які припинили службу в поліції, а також відряджених (прикомандированих) поліцейських, працівників апарату МВС України, територіальних органів, закладів, установ, що належать до сфери управління МВС України з метою представництва, реалізації та захисту їх трудових, соціально-економічних прав та інтересів.

Статутом Всеукраїнської профспілки Національної поліції передбачено її завдання у сфері охорони праці поліцейських, а саме: захист права членів Профспілки на проходження служби/працю, участь у розробленні та здійсненні державної політики у

сферах праці (проходження служби), професійних, трудових відносин, оплати праці/грошового забезпечення, соціального захисту, охорони праці/проходження захисту, житлово-побутового забезпечення; участь у розробці соціально-економічних програм, спрямованих на захист спілчан; надання її членам безоплатної правової допомоги, представлення їх інтересів при реалізації конституційного права на звернення за захистом своїх прав до суду; участь у розслідуванні причин професійних захворювань, нещасних випадків, що призвели до загибелі (смерті), втрати працездатності поліцейських, державних службовців та працівників; тощо (ст. 8) [10].

З метою реалізації статутних завдань, прав і повноважень Всеукраїнська професійна спілка МВС України, зокрема, бере участь у колективних переговорах щодо укладання колективних договорів від імені працівників і здійснює контроль за їх виконанням, а також громадський контроль за додержанням роботодавцем законодавства про працю, про оплату праці, про зайнятість та інших законодавчих і нормативно-правових актів; бере участь у розробленні та реалізації соціально-економічних програм, спрямованих на поліпшення умов службової діяльності її членів, їх побуту, відпочинку, медичного обслуговування, організації культурно-масових і спортивно-масових заходів; представляє інтереси членів Профспілки при розв'язанні індивідуальних і колективних трудових спорів з роботодавцем, в органах державної влади та органах місцевого самоврядування; тощо [11].

Варто вказати, що сьогодні на законодавчому рівні не закріплено правовий статус поліцейських професійних спілок і не передбачено погодження певних питань проходження служби та звільнення з неї з професійною спілкою. Відтак, це питання є досить важливим, тому що його вирішення

забезпечить безпечні та належні умови праці працівників поліції.

Працівників органів державної влади та місцевого самоврядування, правоохоронних органів, службовців Збройних сил України, інших державних установ, організацій, підприємств, банківських та фінансових установ, страхових компаній і суміжних за родом діяльності інших організацій незалежно від форм власності та видів господарювання, учнів та студентів, які навчаються у відомчих навчальних закладах, осіб, які звільнились у зв'язку з виходом на пенсію або тимчасово не працюють, об'єднує Професійна спілка працівників державних установ України. Профспілка здійснює представництво та захист трудових, соціально-економічних прав та інтересів спілчан, зокрема щодо права кожного члена на працю, належні умови праці та гідну її оплату, підвищення життєвого рівня, забезпечення інших прав та інтересів [12].

Участь профспілкових організацій поліцейських в охороні їх праці обумовлена як законодавчими вимогами щодо надання усім найманим працівникам, включаючи поліцейських, права на професійні об'єднання задля захисту своїх прав та законних інтересів, у тому числі й у сфері охорони праці, забезпечення безпеки життя та здоров'я через неухильне дотримання нормативних вимог до професійного середовища поліцейських, оснащення їх засобами індивідуального захисту, виконання певних видів діяльності, пов'язаних з підвищеною небезпекою, що становить значну частину реалізації професійних обов'язків поліцейських [13].

Отже, правовий статус профспілок, зокрема і профспілок працівників правоохоронних органів, реалізується через представництво інтересів спілчан, участь у регулюванні трудових відносин, контроль за дотриманням законодавства про працю та

охорону праці. До правового статусу професійних спілок належать права та обов'язки профспілок як громадських організацій, що закріплені в законодавстві, а також права та обов'язки, якими наділені виборні виконавчі профспілкові органи, через які профспілки здійснюють свої повноваження (обов'язковим вбачається саме чітке визначення виборних органів у статуті профспілки).

Проведеним дослідженням встановлено, що метою діяльності профспілок є представництво, здійснення та захист трудових, соціально-економічних прав та інтересів членів профспілки. Законодавчо визначені права та обов'язки профспілок як елемент їх правового статусу, реалізуються через

представництво інтересів спілчан, участь у регулюванні трудових відносин, контроль за дотриманням законодавства про працю та охорону праці. До правового статусу професійних спілок також належать права та обов'язки, якими наділені виборні виконавчі профспілкові органи, через які профспілки здійснюють свої повноваження.

Сьогодні діяльність професійних спілок вимагає реформування шляхом отримання додаткових інструментів захисту трудових, соціально-економічних інтересів працівників, гарантій їх діяльності, що сприятиме підвищенню авторитету професійних спілок, і, відповідно, кращому захисту трудових і соціально-економічних прав та інтересів працівників.

Список використаних джерел

1. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 10 груд. 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. Міжнародний документ від 16 груд. 1966 р. : Міжнародний пакт ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII (2148-08) від 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text
3. Конвенція про свободу асоціації та захист права на організацію від 4 липня 1950 р. № 87. *Генеральна конференція Міжнародної організації праці*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_125#top
4. Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Редакція від 1 січня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
5. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності : Закон України від 15 верес. 1999 р. № 1045-XIV. Редакція від 19 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14#top>
6. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII. Редакція від 19 серпня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#top>
7. Про Збройні Сили України : Закон України від 6 груд. 1991 р. № 1934-XII. Редакція від 15 червня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text>
8. Про Службу безпеки України : Закон України від 25 берез. 1992 р. № 2229-XII. Редакція від 7 трав. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12/print>
9. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. Редакція від 15 черв. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
10. Статут Всеукраїнської профспілки Національної поліції. URL: <https://www.mprp.gov.ua/wp-content/uploads/2021/02/СТАТУТ-МІНЮСТ-12.09.2017.pdf>
11. Статут Всеукраїнської професійної спілки Міністерства внутрішніх справ України. URL: <https://mvs.gov.ua/upload/document/Zk9AnqK38K9WtpJmixnNevMeyLLO.pdf>
12. Статут професійної спілки працівників державних установ України. URL: <http://www.ppdu-kr.org/uploads/doc/1-2000.pdf>

13. Ключко І. О. Характеристика правового статусу суб'єктів забезпечення охорони праці поліцейських в Україні. *Юридична наука*. 2020. № 8(110). С. 250–257.

Полховська Н. М. Права та обов'язки професійних спілок працівників правоохоронних органів як елемент їх правового статусу

Статтю присвячено дослідженню реалізації прав та обов'язків професійних спілок працівників правоохоронних органів через призму їх правового статусу. Основну увагу приділено аналізу законодавства, а також окремих теоретичних засад організаційно-правового регулювання галузевих професійних спілок на прикладі Всеукраїнської профспілки Національної поліції, Всеукраїнської професійної спілки Міністерства внутрішніх справ України та Професійної спілки працівників державних установ України.

Дослідженням встановлено, що права та обов'язки профспілок як суб'єктів трудового права витікають з права громадян на об'єднання, розглянуто та проаналізовано окремі аспекти цієї проблематики в законодавстві та правозастосовній практиці.

Визначено основні елементи правового статусу професійних спілок працівників правоохоронних органів, до яких віднесено їхні права, обов'язки та функції, правосуб'єктність, конституційні засади їх створення та діяльності, юридичні гарантії їх діяльності.

Наголошено, що правовий статус профспілок працівників правоохоронних органів реалізується через представництво інтересів спілчан, участь у регулюванні трудових відносин, контроль за дотриманням законодавства про працю та охорону праці. До правового статусу професійних спілок належать права та обов'язки профспілок як громадських організацій, що закріплені в законодавстві, а також права та обов'язки, якими наділені виборні виконавчі профспілкові органи, через які профспілки здійснюють свої повноваження.

Акцентовано, що зміни в суспільно-політичному житті України спричиняють зміну форм реалізації наданих профспілкам прав, що передбачає включення нових прав у статут, зумовлює розвиток правового статусу профспілок, зокрема і профспілок працівників правоохоронних органів.

Ключові слова: професійна спілка, професійна спілка працівників правоохоронних органів, правовий статус професійних спілок, права професійних спілок, обов'язки професійних спілок.

Polkhovska N. Rights and obligations of trade unions of law enforcement officers as an element of their legal status

The article is devoted to the study of the implementation of the rights and obligations of trade unions of law enforcement officers through the prism of their legal status. The main attention is paid to the analysis of the legislation, as well as the individual theoretical foundations of the organizational and legal regulation of industry trade unions on the example of the All-Ukrainian union of the National Police, the Trade union of Ministry of internal affairs of Ukraine and the State Employees Union of Ukraine.

During the study, it was established that the rights and obligations of trade unions as a subjects of labour law derive from the right of citizens to association, some aspects of this issue in legislation and law enforcement practice were considered and analyzed.

The main elements of the legal status of trade unions of law enforcement officers are defined, which include their rights, obligations and functions, legal personality, constitutional principles of their creation and activity, legal guarantees of their activity.

It is emphasized that the legal status of trade unions of law enforcement officers is implemented through the representation of union members' interests, participation in the regulation of labour relations, control over compliance with labour and occupational safety legislation. The legal status of trade unions includes the rights and obligations of trade unions as public organizations enshrined in legislation, as well as the rights and obligations vested in elected executive trade union bodies through which trade unions exercise their powers.

The attention is focused on the fact that changes in the social and political life of Ukraine cause a change in the forms of realization of the rights granted to trade unions, which provides for the inclusion of new rights in the statute, determines the development of the legal status of trade unions, in particular, trade unions of law enforcement officers.

Key words: trade union, trade union of law enforcement officers, legal status of trade unions, rights of trade unions, obligations of trade unions.